

Farabi Kazakh National University

- ▶ Инвестициялық жобаның экономикалық мәні, негізгі түрлері, жүзеге асыру кезеңдері
- ▶ Менеджмент Кафедрасы
- ▶ «Инвестициялық жобаларды бағалау» курсы
- ▶ ББ Project Management(7М)
- ▶ Э.ғ.д. профессор Адамбекова А.А.

Инвестициялық жоба

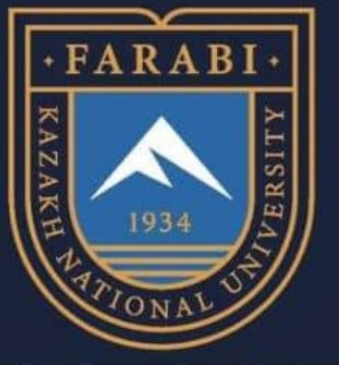
Adambekova
Ainagul

- ▶ Инвестициялық жоба түсінігі **екі** жолмен түсіндіріледі:
- ▶ **қызмет ретінде** – қойылған мақсатқа жетуге бағытталған әрекеттердің, жұмыстардың, қызметтердің, операциялардың, басқару операцияларының жиынтығы;
- ▶ нақты инвестициялық нысан (жоба материалдары) туралы барлық қажетті ақпаратты қамтитын ұйымдық-құқықтық, есеп айырысу және қаржылық құжаттардың белгілі бір жиынтығын қамтитын **жүйе** ретінде
- ▶ **Инвестициялық жоба** – заңнамаға және белгіленген тәртіппен бекітілген нормативтерге сәйкес әзірленген қажетті жобалық-сметалық құжаттаманы қоса алғанда, күрделі салымдардың экономикалық орындылығын, көлемі мен мерзімдерін негіздеу, сондай-ақ инвестицияларды (бизнес-жоспарды) іске асыру жөніндегі практикалық іс-әрекеттердің сипаттамасы. (нормалар, ережелер)

Жоба критерийлері

- ▶ Инвестициялық жобаны әзірлеу кезінде ескерілуі тиіс негізгі сипаттамалар:
- ▶ **Жобаның жүйелілігі**, өзара байланысты іс-әрекеттер кешенінің болуы: оны әзірлеу және жүзеге асыру бірқатар іс-шараларды тізбектей орындау процесімен байланысты, оның математикалық моделі желілік модель (график) бола алады.
- ▶ **Жобаның уақыт аралығы**: жобаны әзірлеуші жобаны қарастыру үшін уақыт аралығын, болжамдық кезенді немесе оның өмірлік циклінің ұзақтығын негіздеуі және орнатуы керек. Бұл аралық ұзақтығын анықтау тәсілдері ең қымбат жобалық жабдықтың қызмет ету мерзімі, жоба өнімінің (қызметінің) нарықта күтілетін қызмет ету мерзімі, осы бизнесте жоспарланған қатысу сияқты факторлардың жиынтығын ескеруі мүмкін. , несиені өтеу мерзімі және т.б.
- ▶ **Жобаның бюджеті**, оның ішінде шығындар мен кірістер, оларды іске асырудың жоспарланған мерзімі көрсетілген.

Жобалардың түрлері

- ▶ Кәсіпорынның инвестициялық жобасы компанияның активтерін (капиталын) құру және ұзақ мерзімді корпоративтік мақсаттарға жету үшін шаралар кешенін және олардың ақшалай құнын белгілейді.
- ▶ **Коммерциялық** инвестициялық жобалар бар, олардың мақсаттары бухгалтерлік немесе экономикалық пайданы ұлғайту, ақша ағынының өсуі тұрғысынан көрсетілуі мүмкін, сондай-ақ коммерциялық емес және **әлеуметтік-бағдарланған инвестициялық жобалар**, олардың мақсаттары құру саласында жатыр. әлеуметтік капитал немесе компанияның мүдделі тараптарының ақшалай түрде бағаланбайтын әр түрлі игіліктері.нысанында (еңбек қауіпсіздігі мен жайлылығы, экологиялық немесе ұлттық қауіпсіздік және т.б.).
- ▶ Сонымен қатар, **коммерциялық емес** жобалар (олар қосымша ақшалай пайда алу мақсатын нақты белгілемейді) табиғаты бойынша әлеуметтік бағдарланбауы мүмкін. Мысалы, бұл компанияда болып жатқан операциялардың құпиялығын қамтамасыз ететін жобалар, өндірістік немесе сауда компанияларының медиа жобалары.

Мақсаттардың түрлері

Жобаның кеңейтілген мақсаттарын келесідей көрсетуге болады:

- ▶ инвесторлардың қажеттіліктерін қанағаттандыруды арттыруға байланысты мақсаттар;
- ▶ компанияның мүліктік жағдайын оңтайландыруға байланысты мақсаттар.

Бұл мақсаттарды ақшалай түрде көрсетуге болады. Оларға мыналар жатады:

- ▶ пайданы барынша арттыру;
- ▶ сатудың өсуі;
- ▶ тауар айналымын арттыру;
- ▶ инвестициялық шығындарды азайту және т.б.

Ақшалай түрде көрсетілмеген мақсаттар:

- ▶ бедел мен атаққа ұмтылу;
- ▶ белгілі бір нарық сегментін жаулап алу;
- ▶ тәуелсіздікке ұмтылу;
- ▶ әлеуметтік бағдарламаларды іске асыру;
- ▶ экологиялық жағдайды жақсарту және т.б.

Жобаны таңдау принциптері

Компанияның инвестициялық бағдарламасына инвестициялық жобаларды таңдау принциптері:

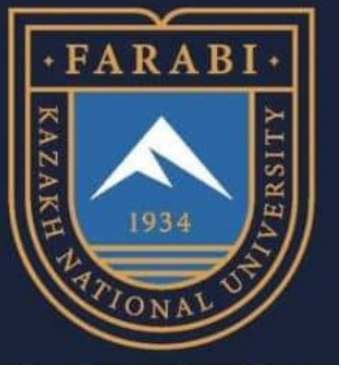
1. Осы күрделі салымнан түскен таза пайда оның ақша қаражатын банктік депозиттерге орналастырудан түсетін сомасынан асуы тиіс;
2. Инвестициялардың қайтарымы инфляция деңгейінен жоғары болуы керек;
3. Уақыт факторын (ақшаның уақытша құны) ескере отырып, нақты инвестициялық жобаның табыстылығы әрқашан баламалы жобалардың табыстылығынан жоғары болуы керек;
4. Ақша ағындары түріндегі өнімдердің (қызметтердің) және әртүрлі ресурстардың (соның ішінде ақшалай қаражаттардың) ағындарын модельдеу;
5. Бұрын жасалған өндірістік активтерді тартуға байланысты шығындарды қоса алғанда, жобаны іске асыру кезіндегі алдағы шығындар мен кірістерді, сондай-ақ жобаны іске асырумен тікелей байланысты алдағы шығындарды ғана есепке алу. Жобада пайдаланылған бұрын жасалған ресурстар оларды құру шығындарымен емес, жоғалған пайданың максималды құнын көрсететін балама құны бойынша бағаланады;

Жобаны таңдау принциптері

Компанияның инвестициялық бағдарламасына инвестициялық жобаларды таңдау принциптері:

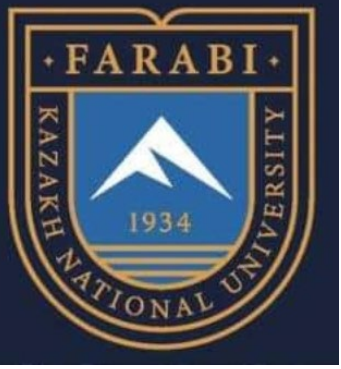
6. Жобаны техникалық, коммерциялық, институционалдық, экологиялық, әлеуметтік, қаржылық (микродеңгей) және экономикалық (микродеңгей) сияқты бірқатар міндетті бөлімдер немесе аспектілер бойынша әзірлеу және сараптау;
7. «Жобамен» және «жобасыз» салыстыру;
8. Инфляцияның әсерін есепке алу;
9. Жобаны іске асырумен байланысты белгісіздік пен тәуекелдерді есепке алу;
10. Инвестордың инвестицияланған капиталына қажетті кірістілік нормасын ескере отырып, алдағы интегралды нәтижелер мен шығындарды салыстыру арқылы жобалардың тиімділігін бағалаудың халықаралық деңгейде қабылданған критерийлерін пайдалану;
11. Жоба ұйымның нарықтық стратегиясына сәйкес болуы керек.

Шарттар

Әдетте, компаниялар инвестициялық ұсыныстарды инвестициялық жоба ретінде қарастырады, яғни. жоба ретінде пішімделген өтінімді жіберіңіз, келесі шарттарда күнтізбелік кестемен іс-шараларды белгілеңіз:

- ▶ құрылатын активтерде баламалылық болған кезде;
- ▶ жобаға қойылған мақсаттарды компанияның жалпы стратегиясымен үйлестіру маңызды болған кезде, қандай инвестициялық ағындар жүзеге асырылатыны нақты көрсетілген (мысалы, екі жыл ішінде нарықтық тауашаны алу қажет);
- ▶ бірқатар жылдар ішінде елеулі инвестициялық ағындар қажет, бұл компанияның қаржылық шешімдерінің өзгеруіне әкеледі, мысалы, дивидендтерді төлеуден бас тартуды, сыртқы (қарыз немесе меншікті) қаржыландыру көздерін тартуды білдіреді, бұл компанияның сыртқы капитал нарығына шығуға және инвесторларға қабылданатын шешімді және олар үшін тиімділікті оның тиімділігін дәлелдеуге мәжбүр болады;

Шарттар

- ▶ шешім функционалдық стратегияларды елеулі өзгертуді талап етеді (мысалы, техникалық, негізгі қорларды ауыстыру, әлеуметтік – персоналды қайта даярлау немесе жаңа қызметкерлерді жалдау), инвестициялық шешімді іске асыру процесіне қатысушылар арасында қайшылықтар туындайды (мысалы, енгізу ақпараттық жүйелердің болуы компанияның әртүрлі бөлімшелеріндегі қызметкерлердің санын айтарлықтай қысқартуы немесе олардан жаңа құзыреттерді, демек, оларды құру шығындарын талап етуі мүмкін);
- ▶ инвестициялық шешім бұрын орындалмаған және компанияға, тіпті нарыққа ғана тән бірқатар іс-шараларды жүзеге асыруды көздейді (мысалы, жаңа нарықтарға шығу (географиялық немесе өнім), инновациялық өнімдерді жасау);
- ▶ инвестициялық шешім компанияның бірқатар бөлімшелерінің мүдделеріне әсер етеді және әртүрлі бизнес салаларындағы қаржылық көрсеткіштерді айтарлықтай өзгертуі мүмкін (мысалы, «қолшатыр» брендіне инвестициялар).

SMART критерийлері

- ▶ *Инвестициялық шешімнің бастамасы – инвестициялық идеяның маркетингтік және (немесе) өндірістік тұжырымдамасын бекіту, оның негізінде жобаны ресімдеу және талдау процесі басталады.*
- ▶ *Инвестицияларды қажет ететін бизнес-идеяның мақсаттарын ресімдеу кезінде ол келесі критерийлерге негізделеді (SMART критерийлері):*
 1. *ерекшелігі, яғни. мүдделі тараптар үшін нақты және анықталған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу;*
 2. *өлшенетіндігі, яғни. белгіленген мақсаттарды (мүдделерді) сандық көрсеткіштермен (қаржылық және қаржылық емес) нығайту;*
 3. *орындылығы (қол жеткізу мүмкіндігі), яғни. компания басшылығының, оның иелерінің және мүдделі тараптардың келісілген мүдделерінің болуы, сондай-ақ қойылған мақсатқа жетуге бағытталған міндеттердегі сәйкессіздіктердің болмауы;*
 4. *маңыздылығы, яғни. бір жағынан мақсаттарға қол жеткізу диагностикасының мүмкіндігіне, екінші жағынан бірқатар аралық нәтижелерден ауытқуға жол беруге негізгі нұсқауларды белгілеу;*
 5. *уақыт бойынша сенімділік, яғни. бизнес-идеяның мақсатын жүзеге асыру уақытын шектеу.*

Жобаның тартымдылығы

Инвестициялық жобаның тартымдылығының негізгі критерийлері:

қаржылық орындалатыны;

өндірістік және ресурстық мүмкіндіктер;

техникалық мүмкіндігі;

экономикалық тиімділік;

әлеуметтік мақсаттылық

Кесте – Инвестициялық жобалардың классификациясы

Күтілетін табыс түрлері бойынша:	<ul style="list-style-type: none">- шығындарды азайту;- дәстүрлі өндіріс пен технологияларды кеңейтуден түсетін қосымша табыс;- жаңа нарықтарға шығу;- бизнестің жаңа бағыттарына кеңею;- өндіру және өткізу тәуекелін төмендету.
Инвестиция көлемі бойынша:	<ul style="list-style-type: none">- жаһандық;- ауқымды;- аймақтық және салалық;- қалалық;- жергілікті.
Өзара әрекеттесу дәрежесі бойынша:	<ul style="list-style-type: none">- альтернативті (баламалы, қарама-қарсы);- толықтырушы (синергетикалық);- алмастыру;- тәуелсіз.
Ақша қозғалысының түрлері бойынша:	<ul style="list-style-type: none">- қарапайым ақша ағыны;- Кезектен тыс ақша ағыны;
Ақша ағынының көлемі мен сапасы бойынша	<ul style="list-style-type: none">- іске асырудың қаржылық емес нәтижелерімен;- қолма-қол ақшаның шығуының басым болуымен;- оң ақша ағынымен;- негізінен сату кезеңінің бірінші жартысында жасалған ақша ағынымен.
Бастапқы мәліметтерді дайындауға және талдау техникасын таңдауға байланысты	<ul style="list-style-type: none">- «нөлден», «Ашық өріс»;- жұмыс істеп тұрған кәсіпорында жүзеге асырылатын жоба.

Анықтамаларға түсініктеме береді

- ▶ Талданатын екі жоба, егер оларды бір уақытта жүзеге асыру мүмкін болмаса, **баламалы** деп аталады, яғни. олардың біреуін қабылдау автоматты түрде екінші жобаны қабылдамау керек дегенді білдіреді.
- ▶ Егер бір жаңа жобаның қабылдануы бір немесе бірнеше басқа жобалардың кірісінің артуына ықпал етсе, жобалар өзара толықтыру қатынастарымен байланысты.
- ▶ Егер бір жаңа жобаның қабылдануы бір немесе бірнеше басқа жобалардың кірісінің төмендеуіне ықпал ететін болса, жобалар **ауыстыру қатынастарымен** өзара байланысты.
- ▶ Талданатын екі жоба, егер біреуін қабылдау туралы шешім екіншісін қабылдау шешіміне әсер етпесе, **тәуелсіз** деп аталады.
- ▶ Ақша ағыны **қарапайым** деп аталады, егер ол бір уақытта немесе бірнеше кезекті базалық кезеңдерде жасалған бастапқы инвестициядан және одан кейінгі ақша түсімінен тұратын болса;
- ▶ Егер қаражаттың түсуі олардың шығуымен кез келген ретпен кезектесіп отырса, онда мұндай ағынды **кезектен тыс** деп атайды.

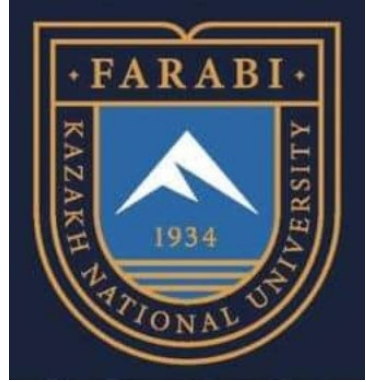
Анықтамаларға түсініктеме береді

«Ашық өріс» жобасы бизнесті немесе кәсіпорынды «нөлден» құру идеясы немесе жұмыс істеп тұрған компанияның негізгі қызметінен бөлек немесе бөлек қарастырылуы мүмкін жоба ретінде түсініледі. Жобаның бұл түрінің келесі ерекшеліктері бар:

- ▶ кәсіпорын = жоба (яғни жоба өз активтері, ресурстары, персоналы, қаржыландыруы және т.б. жеке кәсіпорын ретінде қарастырылады);
- ▶ жобаның тиімділігі мен қаржылық тұрақтылығын бағалау біркелкі ақпарат негізінде жүзеге асырылады.

Жұмыс істеп тұрған кәсіпорында жобаны жүзеге асыру кезінде келесі ерекшеліктерді ескеру қажет:

- ▶ кәсіпорын \neq жоба;
- ▶ жобаның тиімділігі оны іске асырудан күтілетін өзгерістермен (кіріс, шығыстар, бәсекелестік артықшылықтар және т.б.) жалпы кәсіпорын қызметінің нәтижелерімен анықталады;
- ▶ жобаның қаржылық тұрақтылығы бүкіл кәсіпорынның нәтижелерін ескере отырып анықталады.

Жобаның өмірлік циклі

Капиталды бюджеттеу процесінің маңызды сәттері:

- ▶ *өнімге ықтимал сұранысты ескере отырып, өткізу объектілерін болжау.*
- ▶ *жыл бойынша ақша қаражатының түсуін бағалау.*
- ▶ *қажетті қаржыландыру көздерінің болуын бағалау.*
- ▶ *дисконттау мөлшерлемесі ретінде де қолданылатын капиталдың қолайлы бағасын бағалау.*

*Жобаның пайда болуы мен оны жою сәті арасындағы шектеулі уақыт кезеңі **жобаның өмірлік циклі** деп аталады.*

Инвестициялық жоба өзінің дамуында үш кезеңнен өтеді:

- ▶ *Инвестицияға дейінгі кезең*
- ▶ *Инвестициялау кезеңі*
- ▶ *Операциялық кезең*

Инвестицияға дейінгі кезең

Инвестицияға дейінгі кезең, оның негізгі міндеті инвестициялаудың орындылығын бағалау осы кезеңде болады:

- инвестициялық жоспарды қалыптастыру;*
- инвестициялық мүмкіндіктерді зерттеу;*
- жобаның техникалық-экономикалық негіздемесі немесе оның техникалық, экономикалық және қаржылық қолайлылығын бағалау;*
- маркетингтік зерттеулер жүргізу;*
- шикізат пен жабдықты жеткізушілерді таңдау;*
- әлеуетті инвесторларды іздеу;*
- жобаны заңды тіркеу (ұйымды тіркеу);*
- бағалы қағаздарды шығару;*
- жобаның бизнес-жоспарын құрастыру.*

Инвестицияға дейінгі зерттеулердің егжей-тегжейлі деңгейі инвестордың талаптарына, қаржылық мүмкіндіктеріне және оларды жүзеге асыруға бөлінген уақытқа байланысты өзгеруі мүмкін.

UNIDO (www.unido.org) халықаралық ұйымының мәліметтері бойынша күрделі шығындардың жалпы көлемінде инвестиция алдындағы зерттеулерді жүргізу құны ірі жобалар үшін 0,8%-дан шағын инвестициялар үшін 5%-ға дейін ауытқиды.

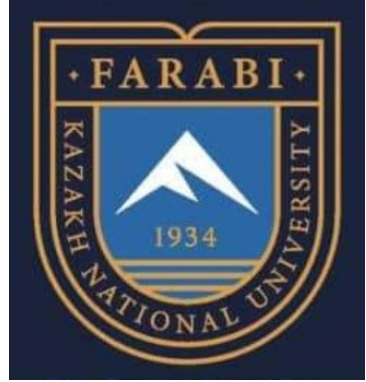

Инвестицияға дейінгі кезең

UNIDO халықаралық ұйымының ұсынымдары бойынша инвестицияға дейінгі зерттеулер кезінде өңделген ақпарат құрылымы келесідей:

- ▶ жобаның мақсаттары, оның бағыты мен экономикалық ортасы, құқықтық қамтамасыз ету (салықтар, мемлекеттік қолдау және т.б.);
- ▶ маркетингтік ақпарат (сату мүмкіндіктері, бәсекелестік орта, перспективті сату бағдарламасы және өнім ассортименті, баға саясаты);
- ▶ материалдық шығындар (шикізатпен, қосалқы материалдармен және энергиямен қамтамасыз ету қажеттілігі, бағасы және мерзімі);
- ▶ технологиялық, климаттық, әлеуметтік және басқа факторларды ескере отырып орналасу;
- ▶ жобалық бөлігі (технологияны таңдау, жабдықтың ерекшелігі және оны жеткізу шарттары, құрылыс көлемдері, жобалық құжаттама және т.б.);
- ▶ кәсіпорынды ұйымдастыру және үстеме шығыстар (басқару, өнімді өткізу және бөлу, жалға алу шарттары, жабдықтың амортизациясының кестелері және т.б.);
- ▶ персонал (қажеттілік, қолжетімділік, жұмыс кестесі, төлем мерзімі, оқыту қажеттілігі);
- ▶ жобаны іске асыру кестесі (құрылыс, монтаждау және іске қосу мерзімі, пайдалану мерзімі);
- ▶ жобаны коммерциялық (қаржылық-экономикалық) бағалау.

Жоғарыда аталған құрылым негізінен инвестицияға дейінгі кезеңнің соңында әзірленуі тиіс жобаның бизнес-жоспарының құрылымына сәйкес келеді.

Инвестициялау кезеңі

1. Инвестициялық кезең жобаны іске асыруға қаражат бөлуден басталып, инвестициялық объектіні пайдалануға берумен аяқталады, оның барысында мыналар жүзеге асырылады:
 - ▶ келіссөздер жүргізу және келісім-шарттар жасау;
 - ▶ дизайн;
 - ▶ құрылыс;
 - ▶ кадрларды оқыту;
 - ▶ материалдық ресурстарды сатып алу және олардың қорларын құру. Бұл кезеңнің ерекше белгілері:
 - ▶ уақыт бойынша шоғырланған бастапқы шығындардың елеулі сомалары;
 - ▶ жоба бойынша ақша ағындарының болмауы;
 - ▶ әрекеттердің қайтымсыз сипаты.

Жұмыс істеу кезені

Пайдалану кезеңі жабдықты іске қосқан кезден басталады:

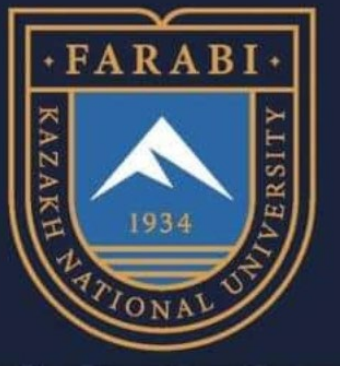
- ▶ жобаны қабылдау және іске қосу;
- ▶ өнімді өндіру және өткізу;
- ▶ жабдықты жөндеу, жаңарту және ауыстыру;
- ▶ өндірісті дамыту, өндірілетін өнімді жетілдіру (инновация).

Бұл кезеңде компания құрылған активтерден әртүрлі әсерлер алады, ең алдымен ақшалай және жобаның өтелуі қамтамасыз етіледі.

Тарату кезеңі міндетті емес. Тәжірибеде бұл кезең қызмет ету мерзімі қатаң шектелген жобаларда (мысалы, активтердің физикалық сипаттамаларына, шикізат қорының сарқылуына, технологиялық процестің ұзақтығына және т.б. байланысты), сондай-ақ егер қатысушы бастапқыда жоспарлағанда пайда болуы мүмкін. бизнестен шығу уақыты (мысалы, оны сату).

1. Бірінші жағдайда келесі әрекеттер орындалады:
2. өндірістік қызметті тоқтату;
3. жабдықты бөлшектеу;
4. пайдаланылмаған жоба қаражатын сату және кәдеге жарату;
5. жобаның аяқталуы және тоқтатылуы.

Екінші жағдайда бизнесті сатуға дайындау бойынша шаралар қабылданады: әлеуетті сатып алушыны іздеу, құнын бағалау, мәмілені жасау және жүзеге асыру.

Инвестициялық жобаның өмірлік циклінің ерекшеліктері

жобаның құны және тартылған персонал саны бастапқыда төмен, жұмыс барысында ең жоғары мәнге жетеді, содан кейін тез төмендейді;

мүдделі тараптардың ықпалы, тәуекел және белгісіздік жобаның басында ең жоғары болады және жобаның соңына қарай төмендейді;

жобаның соңына қарай өзгертулер енгізу және жобаны түзету құны артады.

Кесте – Инвестициялық жобаның бизнес-жоспарының типтік құрылымы

Кезендер	Сипаттама
Бизнес-идея және оның бастамашылары	Бизнес-идеяның қысқаша сипаттамасы (жоба идеясы дегеніміз не, ол қандай нарықтарға әсер етеді, ол тұтынушылардың қандай тобына арналған және т.б.) және көзделген мақсаттар. Жобаның бастамашылары, олардың мүдделері туралы ақпарат
Сыртқы ортаны талдау	Маркетингтік зерттеулердің нәтижелері (бәсекелестерге баса назар аудару, жобаның негізгі өнімдері нарығының көлемі мен өсу қарқыны). Жобаны іске асыру үшін қажетті негізгі құзыреттер бойынша еңбек нарығын бағалау
Жобаның ішкі ортасы	Технологияның сипаттамасы. Бизнес-идеяны жүзеге асырудың ұйымдық-құқықтық нысанының негіздемесі. Басқару құрылымы мен басқару технологияларын негіздеу, басқару деңгейлері бойынша мақсаттар мен міндеттер ағашын құру.
Тәуекелді талдау Есеп және бағалау	технологиялық, заңнамалық, саяси, операциялық және басқа да тәуекелдерді және жою және/немесе азайту жолдарын бағалау
Инвестициялардың экономикалық негіздемесі	Жобаның қаржылық моделін құру (инвестициялық шығындарды ақшалай бағалау, ағымдағы пайда, жобаның қызмет ету мерзімі).
Жобаның қаржылық аспектілерін бағалау	Экономикалық тиімділік көрсеткіштерін есептеу (таза келтірілген құн, өтеу мерзімі, залалсыздық нүктесі және т.б.) Бизнес-идеяны жүзеге асырудың әртүрлі нұсқаларын салыстырмалы талдау (бизнес-модельдерді салыстыру немесе жеке мәселелердің балама шешімдері)
Жобаның қаржылық аспектілерін бағалау	Жобаның өміршеңдігін талдау (міндеттемелерді уақтылы өтеу мүмкіндігі). Қарыз капиталының қажеттілігін негіздеу және сыртқы нарықтан меншікті капиталды тарту. Несиені өтеудің әртүрлі схемаларын қарастыру. Инвесторлардың әртүрлі топтарының жобаға қатысу тиімділігін бағалау

Семинарға тапсырма

- ▶ Инвестициялық жобаның, бизнестің және бір транзакцияның айырмашылығы неде?
- ▶ Неліктен жобаның негізгі сипаттамаларын анықтау маңызды?
- ▶ Жобаның жүйелі сипатын қалай түсінесіз?
- ▶ Неліктен жобаның уақыт шеңбері маңызды? мысал келтір
- ▶ Коммерциялық және коммерциялық емес жобалардың айырмашылығы неде? нақты сипаттарды беріңіз